

χαιότητος, ὡς καὶ σπουδαῖα στοιχεῖα τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ. Οὕτως ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος τῶν μέσων αἰώνων.

ΒΟΗΘΙΟΣ

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς εἶνε παρὰ τὴν σχολὴν τῆς Ἀντιοχείας ὁ μόνος θεολόγος τῆς Ἀνατολῆς παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐμφανίζεται ἰσχυρὰ ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἡ φιλοσοφία τῶν πατέρων φέρει ἐνταῦθα καθόλου εἰπεῖν τὴν σφραγίδα τοῦ Πλατωνισμοῦ καὶ δύναται ἀπὸ τινων ἐπόψεων νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς συνέχεια τῆς νεοπλατωνικῆς κινήσεως. Ἐν τῷ Πλατωνισμῷ ἐπικρατεῖ μονομερῶς τὸ θρησκευτικὸν διαφέρον. Ἡ γνῶσις ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸν θεὸν καὶ σημαίνει ἔνωσιν μετ' αὐτοῦ, ὁ δὲ πόθος πρὸς τὴν ἀλήθειαν εἶνε κυρίως πόθος πρὸς αὐτόν, πρὸς τὴν μακαριότητα, τὴν ὁποίαν ἐγγεννᾷ εἰς τὴν ψυχὴν ἡ θεωρία τοῦ θεοῦ. Ἀριστοτελισμὸς τουναντίον σημαίνει διαφέρον πρὸς τὴν ἔρευναν τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας, συστηματικὴν διάταξιν τῶν γνώσεων καὶ ἐπεξεργασίαν αὐτῶν διὰ τῆς νοήσεως. Διὰ τοῦτο ὀδηγεῖ εἰς τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν καὶ διὰ τοῦτο ἐκλήθη πρῶτος σχολαστικὸς ὁ Βοήθιος (480-525), ὅστις διὰ τῆς μεταφραστικῆς του ἐργασίας ἐγνώρισεν εἰς τὴν χριστιανικὴν Δύσιν τὸν Ἀριστοτέλη. Τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ, ὅπως μεταφράσῃ εἰς τὴν λατινικὴν καὶ ὑπομνηματίσῃ ὅλα τὰ ἔργα τῶν δύο μεγάλων φιλοσόφων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, μόνον ἐν μέρει κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ. Πάντως ὅμως εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ τιμὴ ὅτι κατέστησε γνωστὴν εἰς τὴν Δύσιν τὴν Λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς φιλοσοφίας καὶ διὰ τῶν πολυαρίθμων φιλοσοφικῶν ὀρισμῶν, οἵτινες εὔρηνται ἐν τῷ γνωστῷ ἔργῳ του περὶ τῆς ἐκ τῆς

φιλοσοφίας παραμυθίας, καὶ ὅτι τέλος ἐγένετο ὑπόδειγμα πραγματείας τῶν δογμάτων διὰ τοὺς Σχολαστικοὺς μέσῳ τῶν θεολογικῶν αὐτοῦ πραγματειῶν, ἐν ταῖς ὁποίαις γίνεται ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἐφαρμογῆς τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν μεθόδων τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ περιεχομένου τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὁ Βοήθιος ἀποτελεῖ μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος τὴν κυριωτάτην πηγὴν τοῦ Ἀριστοτελισμοῦ ἐν τῇ Δύσει. Ἡ ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἔκδηλος ροπὴ πρὸς συμβιβασμὸν τῶν θεμελιωδῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους πρὸς ἀλλήλας ἀποτελεῖ τὸ προανάκρουσμα τῆς σχετικῆς προσπαθείας τῶν Σχολαστικῶν, τὴν ὁποίαν ἐκπροσωπεῖ κυρίως ὁ Πέτρος ὁ Λομβαρδός.

Β'—Η ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Σχολαστικοὶ ἐκαλοῦντο κατ' ἀρχὰς οἱ διδάσκαλοι τῶν ἑπτὰ ἐλευθέρων τεχνῶν, βραδύτερον δὲ οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν καθόλου ἀσχολούμενοι, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν ἐπιστημῶν τούτων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, οἱ συνεχίζοντες κατὰ τινὰ τρόπον τὴν φιλοσοφίαν τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς διακρίνουσιν αὐτοὺς θεμελιώδεις τινὲς διαφοραί. Ἐν πρώτοις διαφέρουσιν ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα, ὅπερ ἀπασχολεῖ τὰς δύο περιόδους. Οἱ μὲν πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀγωνίζονται ὅπως διαμορφώσωσι καὶ διατυπώσωσι τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν τῇ βοηθείᾳ τῆς φιλοσοφίας, οἱ δὲ Σχολαστικοὶ ὅπως ἐμβαθύνωσιν εἰς τὸ ἀπηρτισμένον πλέον σύστημα καὶ θεμελιώσωσιν αὐτὸ φιλοσοφικῶς. Ἐπειτα κατὰ μὲν τὴν περίοδον τῆς φιλοσοφίας τῶν πατέρων πρόκειται περὶ ὑποταγῆς τῆς φιλοσοφίας ὑπὸ τὴν θρησκείαν, ἐνῶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας περὶ ὑποταγῆς αὐτῆς ὑπὸ τὴν θεολογίαν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἔννοια

τῆς θρησκείας, ἐν τῇ ὁποία μεγάλην δύναμιν κέκτηται τὸ συναίσθημα, τὸ μὴ δεκτικὸν λόγου καὶ τὸ μυστηριῶδες, εἶνε πολὺ εὐρύτερα τῆς ἐννοίας τῆς θεολογίας, ἣτις ἀνάγει τὰς θρησκευτικὰς ἀξίας εἰς τὴν σφαιρὰν τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς φιλοσοφίας, ἔπεται ὅτι ὑποταγὴ τῆς φιλοσοφίας ὑπὸ τὴν θεολογίαν σημαίνει πολὺ περισσότερον τῆς ὑπὸ τὴν θρησκείαν ὑποταγῆς αὐτῆς. Ἡ δημιουργικὴ ἐνέργεια εἶνε κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν πολὺ περισσότερον περιορισμένη ἢ κατὰ τὴν πρώτην. Ἐνταῦθα ἔγκειται ὁ λόγος, δι' ὃν ἡ σχολαστικὴ φιλοσοφία περιορίζεται κατὰ κανόνα κυρίως εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ἕκ τῆς φιλοσοφίας ὑλικοῦ, τὸ ὁποῖον μόνον εἰς δευτερεύοντα σημεῖα κατορθώνει νὰ μετασχηματίσῃ, ἐν ἀντιθέσει λ.χ. πρὸς τὸν Ὄριγένη καὶ τὸν Αὐγουστίνον, παρὰ τοῖς ὁποίοις ἀπαντῶμεν ζωντανὴν καὶ διὰ τοῦτο δημιουργικὴν φιλοσοφικὴν διάνοησιν. Ὁ παθητικὸς οὗτος καὶ δεκτικὸς χαρακτήρ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας τὴν αἰτίαν αὐτοῦ δὲν ἔχει μόνον εἰς τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὴν θεολογίαν, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν περὶ ἀληθείας ἀντίληψιν τῆς περιόδου ταύτης. Ἡ ἀλήθεια θεωρεῖται ὡς τι ἀντικειμενικῶς καὶ ἔκτος ἡμῶν ὑπάρχον, ὡς τι ἕκ τῶν προτέρων δεδομένον, τοῦ δὲ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἔργον εἶνε ἡ πρόσληψις καὶ ἡ ἀφομοίωσις αὐτῆς. Ἡ ἀλήθεια εἶνέ τι ἤδη ηὔρημένον, πραγματικῶς δεδομένον, ὅχι μόνον κατ' ἀρχήν, ὡς παρὰ Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει, ἀνεκαλύφθη ἤδη ὑπὸ τῶν μεγάλων φιλοσόφων καὶ θεολόγων τοῦ παρελθόντος. Οὕτως ἡ ἀλήθεια παρὰ τοῖς σχολαστικοῖς τὸ μὲν φέρει ἀντικειμενικὸν καθαρῶς χαρακτῆρα, τὸ δὲ μεταδίδεται διὰ τῆς παραδόσεως. Ἡ φιλοσοφία κατὰ ταῦτα δὲν δύναται νὰ κατατείνῃ εἰς νέας λύσεις τῶν προβλημάτων της, ἀλλ' εἰς τὴν νέαν ἐκάστοτε διατύπωσιν καὶ εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν παραδεδομένων λύσεων, εἰς

τὴν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους παράδοσιν τοῦ συνόλου τῶν ἤδη ηὔρημένων ἀληθειῶν. Εἶνε ἐντεῦθεν αὐτονόητον, ὅτι εἰς τοὺς εὐρέτας τῶν ἀληθειῶν τούτων ὀφείλεται ἀπόλυτος σεβασμὸς καὶ ὅτι θεωροῦνται ὡς αὐθενταίαι, ἐπὶ τῶν ὁποίων δέον νὰ στηρίζεται πᾶσα φιλοσοφικὴ ἢ θεολογικὴ γνώμη. Αἱ ἀλήθειαι δὲ αὗται ἀποτελοῦσι κοινὸν πνευματικὸν κτῆμα, παράδοσιν ἣτις ἀσκεῖ ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστον καὶ ἣτις φέρει ὅλως ἀπρόσωπον χαρακτῆρα. Φορεὺς αὐτῆς δὲν εἶνε τὸ ἄτομον, ἀλλ' ἢ ἐπὶ κοινῶν δοξασιῶν συγκεκροτημένη κοινότης ἢ σχολή. Οἱ καθ' ἕκαστον φιλοσοφοῦντες καὶ θεολογοῦντες σκέπτονται καὶ γράφουσιν ἐν στενῇ συναρτήσῃ πρὸς τὸ σύνολον ὁμοφρόνων πνευμάτων, τελοῦσι μὲ ἄλλας λέξεις εἰς στενὴν ἐπαφὴν πρὸς τὴν σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουσιν, εἶνε σχολαστικοί, ἄνδρες φιλοσοφοῦντες καὶ θεολογοῦντες συμφώνως πρὸς τὰς κατευθύνσεις τῆς ἰδίας αὐτῶν σχολῆς. Τὸ ἔργον αὐτῶν συνίσταται κατὰ τὸν κράτιστον γνώστην τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας Γκράμπμαν εἰς τὴν θεμελίωσιν καὶ τὴν ἀναίρεσιν, οὐχὶ εἰς τὴν εὕρεσιν. «Ἡ σχολαστικὴ μέθοδος θέλει διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τῶν ἐξ ἀποκαλύψεως ἀληθειῶν νὰ διαφωτίσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερο τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως, νὰ προσεγγίσῃ τὸ περιεχόμενον τῶν ὑπερφυσικῶν ἀληθειῶν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, νὰ συγκροτήσῃ συστηματικὴν καὶ ὀργανικῶς συνηρμολογημένην ἔκθεσιν τῆς περὶ σωτηρίας διδασκαλίας καὶ νὰ ἀντικρούσῃ τὰς ἐκ μέρους τοῦ λογικοῦ προβαλλομένας ἐνστάσεις». Οὕτως οἱ φιλόσοφοι τῶν μέσων αἰώνων δὲν εἶνε δημιουργοὶ κοσμοθεωρίας, ἀλλ' ἐργάται τῆς ἤδη ηὔρημένης μιᾶς ἀληθείας καὶ τοῦ ἐνὸς συστήματος τῆς γνώσεως, ἄνευ πρωτοβουλίας καὶ γενικῶς εἰπεῖν ἄνευ ἰδίας προσωπικότητος, ἀκριβῶς ὅπως οἱ οἰκοδόμοι τῶν τεραστίων γοτθικῶν ναῶν, εἰς τὴν ἀνοι-

κοδόμησιν τῶν ὁποίων ἐργάζονται ὀλόκληροι σειραὶ γενεῶν. Τὸ σύστημα τοῦτο πειρῶνται νὰ ἀνοικοδομήσωσι αἱ «Summae» κατὰ προδιαγεγραμμένον σχέδιον, χρησιμοποιοῦσαι ὡς θεμέλια τὰ δόγματα, τὰς ρήσεις τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰς θεμελιώδεις ἀληθείας, τὰς ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν φιλοσοφικῶν αὐθεντιῶν περιεχομένας. Τὰς ρήσεις καὶ τὰς ἀληθείας ταύτας συλλέγουσιν εἰς τὰ βιβλία τῶν γνωμικῶν, ὧν περιφημώτατον τὸ τοῦ Πέτρου τοῦ Λομβαρδοῦ. Τὰ γνωμικὰ ὅμως ταῦτα εἶνε ἀνάγκη νὰ συμβιβάσωσι πρὸς ἄλληλα, διὰ τοῦτο ἡ μεταξὺ αὐτῶν ἐναρμόνισις εἶνε ἔργον, περὶ ὃ διαρκῶς ἀσχολοῦνται οἱ Σχολαστικοί. Ἐκ τῆς προσπαθείας δὲ ταύτης γεννᾶται ἡ ἐν στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ σχολαστικῆ μέθοδος τοῦ «Sic et non», ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν ἀντιπαραβολὴν τῶν γνωμῶν τῶν πατέρων καὶ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων τῶν σχετικῶν πρὸς τὰ διάφορα προβλήματα καὶ εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατόν τὰς γνώμας ταύτας συμβιβάζουσαν λύσιν.

Αἱ πηγαί, ἐκ τῶν ὁποίων ἀντλοῦσιν οἱ Σχολαστικοί, εἶνε πρῶτον ἡ φιλοσοφία τῶν πατέρων, ἰδίᾳ ὁ Ἀύγουστινος, εἶτα ὁ Βοήθιος, Ψευδοδιονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Παρὰ ταύτην ὡς δευτέρα πηγὴ χρησιμεύει εἰς αὐτοὺς ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία. Ἐκ ταύτης ἀντλοῦσι τὸ μὲν ἐμμέσως, τὸ δὲ ἀμέσως. Πλεῖστα στοιχεῖα αὐτῆς γνωρίζουσι διὰ τῶν πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ὡς λ. χ. πλατωνικὰ διὰ τοῦ Ἀύγουστινου, ἀριστοτελικὰ διὰ τοῦ Βοηθίου καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ νεοπλατωνικὰ διὰ τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου φερομένων συγγραμμάτων. Ἀμέσως ἀντλοῦσιν ἐκ διαλόγων τινῶν τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Γυμαίου κατὰ μετάφρασιν τοῦ Κικέρωνος καὶ τοῦ Χαλκιδίου, τοῦ Μένωνος καὶ τοῦ Φαίδωνος κατὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἑρρίκου Ἀριστίππου, ἐκ νεοπλατωνικῶν συγ-

γραμμάτων, πρὸ πάντων τοῦ Πρόκλου, προκειμένων καὶ τούτων ἐν λατινικῇ μεταφράσει· ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους, τῶν ὁποίων ἡ μετάφρασις συντελεῖται πλήρως κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΒ΄ καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος, καὶ δὴ τὸ μὲν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἀραβικῆς· τέλος ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Σενέκα, τοῦ Σέξτου, τοῦ Ἐμπειρικοῦ. Εἰς τὰς πηγὰς ταύτας προστίθεται βραδύτερον, ὡς τρίτη κυρία πηγή, ἡ ἀραβικὴ καὶ ἡ ἰουδαϊκὴ φιλοσοφία, ἣτις καὶ αὕτη ἐπιχειρεῖ σύνθεσιν τινὰ ἑλληνικῆς διανοήσεως καὶ θρησκευτικῆς πίστεως, ἐπὶ τῇ βάσει πρὸ πάντων τοῦ Ἀριστοτέλους, προάγουσαν εἰς φῶς τὸ μὲν συστηματικὰ ἔργα, τὸ δὲ μεταφράσεις τοῦ Σταγειρίτου καὶ ὑπομνήματα εἰς αὐτόν.

Ἐν τῇ σχολαστικῇ φιλοσοφίᾳ διακρίνουσι συνήθως τρεῖς περιόδους, τὴν ἀρχαίαν σχολαστικὴν, ἀπὸ τοῦ Θ΄-ΙΒ΄ αἰῶνος, τὴν μέσην, περιλαμβάνουσαν τὸν ΙΓ΄ αἰῶνα, καὶ τὴν μεταγενεστέραν, ἀπὸ τοῦ ΙΔ΄-ΙΕ΄ αἰῶνος. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον ἐπικρατεῖ ὁ Αὐγουστῖνος καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος, ἰδίᾳ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πραγματικὴν καὶ ἔκτος ἡμῶν ὑπαρξιν τῶν γενικῶν ἐννοιῶν. Μοναδικὸν ὑποκείμενον τῆς φιλοσοφικῆς νοήσεως εἶνε ὁ θεὸς καὶ ἡ ψυχὴ, σκοπὸς δέ, πρὸς ὃν κατατείνει αὕτη, ἡ συστηματικὴ θεμελίωσις τοῦ δόγματος διὰ τῶν μέσων τῆς λογικῆς καὶ ἡ ἀπόδειξις τῆς συμφωνίας τῶν ἐκπροσώπων τῆς θεολογικῆς καὶ τῆς φιλοσοφικῆς αὐθεντίας. Ἰδιαζούσης προσοχῆς ἀξιοῦνται τὰ δύο εἰδικῶς χριστιανικὰ δόγματα, τὸ τῆς τριάδος καὶ τὸ τῆς ἐνσαρκώσεως. Ἡ δευτέρα περίοδος στηρίζεται ἐπὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐνδιαφέρεται περὶ τῆς συστηματικῆς συγκροτήσεως καθολικῆς κοσμοθεωρίας, τὸ κέντρον καὶ τὴν κορυφὴν τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ὁ θεός. Τὴν φυσικὴν καὶ λογικὴν γνῶσιν συμπληρώνει ἡ ἀποκάλυψις, τῇ βοηθείᾳ τῆς ὁποίας γνωρίζομεν τὴν ὑπερφυσικὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Κατὰ τὴν τρίτην

τέλος περίοδον συντελεῖται ἡ πλήρης διάλυσις τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἰδανικοῦ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας, ἐπέρχεται δηλαδή ὁ πλήρης χωρισμὸς τῆς θύραθεν φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐκ θείας ἀποκαλύψεως πηγαζούσης πίστεως. Ἡ συντηρητικὴ καὶ ἐπιφυλακτικὴ ἀντίδρασις τῶν Φραγκισκανῶν κατὰ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῆς συνδέσεως τῆς ἐπιστήμης τῆς φύσεως πρὸς τὴν θεολογίαν μεταβάλλεται εἰς ἀνεπιφύλακτον καὶ ριζοσπαστικὴν. Οὕτω, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀνακτᾶ ἡ ἐπιστήμη τῆς φύσεως τὰ ἑαυτῆς δίκαια, ἀποκρούεται δὲ ἀφ' ἑτέρου ἡ κοσμοθεωρία Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπιστρέφει εἰς τὴν ἐρημίαν τῆς ψυχῆς, ἐντεθημένης ἐντὸς κόσμου ξένου πρὸς τὸν θεόν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς περὶ κόσμου καὶ ἐμμόνου χαρακτῆρος τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ ἀντιλήψεις τῆς θωμιστικῆς φιλοσοφίας. Μόλις εἶνε ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ μεταγενεστέρα Σχολαστικὴ παρασκευάζει τὴν ὁδὸν οὐ μόνον πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀλλὰ διὰ τῆς πρὸς τὸν Αὐγουστίνον στροφῆς καὶ τὴν θρησκευτικὴν τῆς Μεταρρυθμίσεως.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Ἡ σχολαστικὴ φιλοσοφία ἐμφανίζεται μετὰ τὴν ἐδραίωσιν τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια ἐξεπήγασαν ἐκ τῆς μεταναστεύσεως τῶν λαῶν. Αἱ πρῶται ἐπιστημονικαὶ προσπάθειαι ἀναφαίνονται ἐπὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ὅστις ἐπεμελήθη τῆς ιδρύσεως σχολείων καὶ τῆς προαγωγῆς τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν. Μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ὑπῆρξαν συμπαραστάται αὐτοῦ κατὰ τὴν προσπάθειαν ταύτην, ἐξέχουσιν κατέχει θέσιν ὁ Ἀλκουῖνος (804), τὸν ὅποιον ἐχαρακτήρισαν ὡς πατέρα τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας ἐν Γαλλίᾳ. Οὗτος διεκρίθη οὐ μόνον ὡς ὀργανωτῆς τῆς παιδείας, ἀλλὰ καὶ ὡς συγγραφεύς, εἰ καὶ τὰ ἔργα

αὐτοῦ εἶνε συμπιλήματα ἐκ διαφόρων πηγῶν, στερούμενα πάσης πρωτοτυπίας. Ὁ Ἀλκουῖνος ἐξαίρει ἐν αὐτοῖς τὴν σημασίαν τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν διὰ τὴν θεολογίαν καὶ διακρίνει αὐτὰς εἰς δύο κύκλους, ὧν ὁ μὲν πρῶτος περιλαμβάνει τὴν γραμματικὴν, τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν διαλεκτικὴν, ὁ δὲ δεύτερος τὴν ἀριθμητικὴν, τὴν γεωμετρίαν, τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὴν μουσικὴν. Αὗται εἶνε κατ' αὐτὸν οἱ ἑπτὰ στῦλοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἴδρυνται τὸ οἰκοδόμημα τῆς θεολογίας. Τὸ ἕτερον τῶν δύο σπουδαιότερων φιλοσοφικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων περιλαμβάνει τὴν πρώτην ψυχολογίαν τῶν μέσων αἰώνων. Ὡς πρὸς τὸν ὄρισμόν τῆς ψυχῆς, τὴν διάκρισιν εἰς ψυχικὰς δυνάμεις καὶ τὴν μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς σχέσιν ἐξαρτᾶται ἐντελῶς ἐκ τῶν πλατωνικῶν περὶ τῶν προβλημάτων τούτων ἰδεῶν τοῦ Αὐγουστίνου. Οὕτω διὰ τοῦ ἔργου τούτου μετοχετεύει οὐσιώδη στοιχεῖα τῆς φιλοσοφίας τοῦ μεγάλου ἐπισκόπου τῆς Ἰππῶνος καὶ μετ' αὐτῶν στοιχεῖα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν. Ταῦτα καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῆς φιλοσοφίας πρὸς θεολογικοὺς σκοποὺς συνετέλεσαν μεγάλως εἰς τὴν γένεσιν τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως. Ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὁ μὲν Μῶρος ἐξαίρει κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ τὴν μεγάλην σπουδαιότητα τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν διὰ τὴν θεολογίαν, ὁ δὲ Κάνδιδος ἐπιχειρεῖ πρῶτος ἐπιστημονικὴν ἀπόδειξιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ, ἣτις ἐμφανίζει ὡς πρὸς τὴν μέθοδον πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν τοῦ Ἀνσέλμου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΚΩΤΟΣ ΕΡΙΓΕΝΗΣ

Ἐνῶ τὸ ἔργον τῶν ἀνδρῶν τούτων συνίσταται εἰς τὴν συλλογὴν τῶν πνευματικῶν δημιουργημάτων τοῦ παρελθόντος, διακρίνεται ὁ κατὰ τὸ 810 ἐν Ἰρλανδίᾳ γεν-

νηθείς Ἰωάννης Σκῶτος Ἐριγένης ἐπὶ φιλοσοφικῇ πρωτοτυπία καὶ θεωρητικῇ ἰκανότητι, γενόμενος ὁ ἰδρυτῆς τοῦ πρώτου φιλοσοφικοῦ συστήματος τῶν μέσων αἰώνων καὶ ἐπικληθεὶς δικαίως Ὁριγένης τῆς Δύσεως. Γνώστης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὅσον ὀλίγοι, ἐμβάλλει διὰ τῶν μεταφράσεων αὐτοῦ τὸ ρεῦμα τῶν νεοπλατωνικῶν ἰδεῶν εἰς τὸν πνευματικὸν βίον τῆς Δύσεως καὶ δημιουργεῖ τῇ βοηθείᾳ τῆς φιλοσοφίας ταύτης καὶ τῆς τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τὸ σύστημα αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον φέρει φιλοσοφικὸν ἅμα καὶ θεολογικὸν χαρακτῆρα. Τὸ κέντρον τοῦ συστήματος τούτου ἀποτελεῖ ἡ ἔννοια τῆς φύσεως, ἣτις διακρίνεται εἰς τέσσαρας μορφάς. Πρώτη εἶνε ἡ δημιουργοῦσα καὶ ἄκτιστος φύσις, ἣτις εἶνε ἡ αὐτὴ πρὸς τὸν θεόν. Τούτου μετέχουσιν ὅλα τὰ ὄντα, οὕτως ὥστε νὰ εἶνε ἔμμονος συγχρόνως καὶ ὑπερβατικός. Ἐνεκα ὅμως τῆς ὑπερβατικότητος αὐτοῦ εἶνε ἡ φύσις τοῦ θεοῦ ἀπρόσιτος εἰς τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν, πᾶν δὲ ὅ,τι κατηγοροῦμεν αὐτοῦ φέρει συμβολικὸν μόνον χαρακτῆρα. Ἐκ τῆς πρώτης ταύτης μορφῆς ἀπορρέει ἡ δευτέρα, ἡ κτιστὴ καὶ δημιουργοῦσα φύσις, τὰ πρωτότυπα, τὰ εἶδη καὶ αἱ μορφαί, ἐν τοῖς ὁποίοις περιλαμβάνονται ἐκ τῶν προτέρων οἱ ἀναλλοίωτοι λόγοι ὅλων τῶν δημιουργημάτων. Ταῦτα ἀποτελοῦσιν ἐνότητα διὰ τοῦ θείου λόγου, ἐν τῷ ὁποίῳ περιέχονται ὡς ἰδέαι τῶν ὄντων. Ὁ κόσμος οὗτος τῶν ἰδεῶν ἀναπτύσσεται εἰς τὸν πραγματικὸν κόσμον, εἰς τὴν κτιστὴν καὶ μὴ δημιουργοῦσαν φύσιν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἡ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τελεσιουργομένη ἀπόρροια τοῦ κόσμου ἐκ τῆς θεότητος εἶνε αἰωνία ἐνέργεια, διὰ τῆς ὁποίας ἡ θεία φύσις ἀναπτύσσεται εἰς τὸν κόσμον, αὐταποκάλυψις τοῦ θεοῦ, θεοφάνεια. Οὕτω τὴν ἐσωτάτην καὶ πραγματικὴν φύσιν τοῦ κόσμου ἀποτελεῖ ὁ θεός, ἡ ἀσώματος θεία οὐσία. Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι ἡ ὕλη δὲν ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων. Ὁ θεός

περιβάλλεται ἐν τῷ ὑλικῷ κόσμῳ δι' ὠρισμένων ἀσωμάτων ιδιοτήτων, αἷτινες ἐμφανίζονται ὡς ὄρατὰ σώματα. Ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ κόσμου τούτου ἴσταται ὁ ἄνθρωπος, ὅστις συγκεντρώνει ἐν ἑαυτῷ ὀλόκληρον τὴν δημιουργίαν ὡσπερ μικρόκοσμος. Πεπροικισμένος μετὰ λόγου καὶ ἐλευθέρας βουλήσεως ἔκαμε κατάχρησιν αὐτῶν, τραπεὶς ἐπὶ τὰ πεπερασμένα ἀγαθὰ. Οὕτως ἐγεννήθη τὸ κακὸν ἐν τῷ κόσμῳ. Ἄλλ' ἢ οὕτως εἰς πραγματικὸν κόσμον ἀναπτυσσομένη θεία οὐσία ἐπιστρέφει πάλιν εἰς ἑαυτὴν καὶ τοιουτοτρόπως ἀποτελεῖται ἡ τετάρτη μορφή τῆς φύσεως, ἣτις οὔτε κτιστὴ εἶνε οὔτε δημιουργεῖ. Ἡ φύσις αὕτη εἶνε κατ' οὐσίαν ἢ αὐτὴ πρὸς τὴν πρώτην, μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι ὁ θεὸς δὲν εἶνε πλέον δημιουργὸς αἰτία, ἀλλ' ὁ τελικὸς σκοπὸς τῶν ὄντων. Ἡ ἐπιστροφή αὕτη εἰς τὸν θεὸν ἐνεργεῖται διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου, ὅστις ἀναλαμβάνει δι' αὐτῆς τὴν ὅλην δημιουργίαν εἰς ἑαυτὸν καὶ ἐνώνει αὐτὴν μεθ' ἑαυτοῦ. Οὕτως ἡ δημιουργία ἐπιστρέφει εἰς τὴν πηγὴν αὐτῆς ἐν Χριστῷ καὶ θεοποιεῖται. Ἐν τῷ συστήματι τούτῳ τοῦ Ἐριγένους εἶνε καταφανὴς ὁ συνδυασμὸς χριστιανικῆς πίστεως καὶ νεοπλατωνικῶν ἰδεῶν, ὡς συμβαίνει καὶ περὶ τὸ σύστημα τοῦ Ὄριγένους. Τὰς νεοπλατωνικὰς ταύτας ἰδέας, αἷτινες δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν εἰς τὴν ἐκδοχὴν τῆς πραγματικότητος ὡς κυκλικῆς τινος διαδρομῆς, ἀπορροούσης ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ἐπιστρεφούσης εἰς αὐτόν, παραλαμβάνει ὁ Ἐριγένης ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ψευδοδιονυσίου. Ἐξ αὐτοῦ κατάγεται καὶ ἡ ἀρνητικὴ θεολογία αὐτοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ θεία φύσις εἶνε καὶ ἀκατάληπτος καὶ ἀνέκφραστος. Χριστιανικὴ τουναντίον εἶνε ἡ ἰδέα τῆς θείας ἀποκαλύψεως, τὴν ὁποίαν ὁμως ἐρμηνεύει τῇ βοηθείᾳ τοῦ Νεοπλατωνισμοῦ τοῦ μυστικοῦ ἐκείνου θεολόγου. Κατὰ ταῦτα τὸ σύστημα τοῦ Ἐριγένους εἶνε κράμα ἐκ θρησκείας καὶ φιλοσοφίας, χριστια-

νικὸς πανθεισμός, ὅστις, ὡς παρατήρησαν, ὑπενθυμίζει ἐν πολλοῖς τὴν πανθειάν τοῦ Σπινόζα. Ὁ πανθεισμός οὗτος ἀναζῆ μὲν κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, χωρὶς ὅμως νὰ ἀσκήσῃ ἀξίαν λόγου ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας. Οἱ δύο μετ' αὐτὸν αἰῶνες εἶνε πτωχοὶ εἰς ἐπιστημονικὰ καὶ φιλοσοφικὰ διαφέροντα. Ἀφύπνισιν αὐτῶν ἀπαντῶμεν μόλις κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, ὁ ὁποῖος συνταράσσεται ὑπὸ τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν καὶ τῶν πολεμίων τῆς διαλεκτικῆς, ὡς καὶ ὑπὸ τῆς μεταξὺ ρεαλιστῶν καὶ νομιναλιστῶν ἔριδος.

ΦΙΛΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΙΟΙ ΤΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΣ

Ἡ πρὸς τὴν διαλεκτικὴν σπουδὴν, τὴν ὁποίαν ἀπαντῶμεν ἤδη παρὰ τῷ Ἀλκουίνῳ, ὠδήγησε σὺν τῷ χρόνῳ εἰς μονομερῆ θεραπείαν αὐτῆς καὶ εἰς ὑπερβολικὴν ἐκτίμησιν. Ἐπειδὴ δὲ ἐξ ἄλλου ἐγεννήθη, ὡς ἦτο φυσικόν, ἀντίδρασις κατὰ τῆς μονομερείας ταύτης, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἡ διαλεκτικὴ ἤρχισε νὰ χρησιμοποιῆται καὶ εἰς τὴν θεολογίαν, ἐμφανίζονται εἰς ἡμᾶς κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα δύο ροπαί, ἡ τῶν διαλεκτικῶν καὶ ἡ τῶν ἀντιδιαλεκτικῶν, αἵτινες ἐκπροσωποῦσι δύο ἀντιθέτους τύπους ἀνθρώπων, τὸν νοησιαρχικὸν καὶ λογοκρατικὸν καὶ τὸν συναισθηματικὸν καὶ εἰς τὴν κατὰ παράδοσιν αὐθεντίαν προσκεκολλημένον.

Τῆς πρώτης ροπῆς ἡγέτης ἐγένετο *Βερεγγάριος* ὁ ἐκ *Τουρώνης* († 1088). Ἡ πίστις δέον νὰ ὑποτάσσεται κατ' αὐτὸν εἰς τὴν γνῶσιν, ἡ αὐθεντία εἰς τὸν λόγον καὶ ἡ Ἁγία Γραφή εἰς τὴν διαλεκτικὴν. Μόνον ὁ πρὸς λογικὴν ἔρευναν ἀνίκανος πρέπει νὰ ἀρκῆται εἰς τὴν αὐθεντίαν. Ἄλλ' ἀνώτερος αὐτοῦ εἶνε ὅστις ἐπιζητεῖ νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀλήθειαν διὰ τοῦ λογικοῦ. Τὰς ἀρχὰς ταύτας ἐφήρμοσεν ὁ *Βερεγγάριος* εἰς τὴν ἔρευναν τῆς περὶ θείας εὐχαρι-

στίας θεολογικῆς διδασκαλίας, τὴν ὁποίαν ὑπέβαλεν εἰς αὐστηρὰν κριτικὴν, γενόμενος οὕτως ἀφορμὴ ὅπως ἐκραγῆ ἡ περίφημος περὶ μετουσιώσεως ἔρις. Τὸ πρόβλημα λοιπὸν τῆς μεταξὺ πίστεως καὶ γνώσεως σχέσεως καθορίζεται οὕτως, ὥστε ὁ κύριος καὶ οὐσιώδης παράγων νὰ εἶνε ἡ γνῶσις, ὡς ἤδη ἐδίδασκε καὶ ὁ Ἐριγένης, ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τοῦ ὁποίου ἐμπνέεται ὁ Βερεγγάριος. Αἱ θεολογικαὶ αὐτὰι συνέπειαι τῆς ὑπερτιμήσεως τῆς ἀξίας τῆς διαλεκτικῆς προεκάλεσαν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν, οἱ φορεῖς τῆς ὁποίας ἐξῆρον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς διαλεκτικούς, τὴν πίστιν καὶ ἐδίδασκον τὴν ὑποταγὴν τῆς γνώσεως εἰς τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως ἀλήθειαν.

Τῆς ροπῆς ταύτης κυριώτερος ἐκπρόσωπος εἶνε ὁ Πέτρος Δαμιανός († 1072), ὅστις κηρύσσει ἰδέας συγγενεῖς πρὸς τὰς τοῦ Τερτυλλιανοῦ. Πλήρης ἀσκητικοῦ φρονήματος καὶ δυσπιστίας πρὸς τὴν θύραθεν ἐπιστήμην, προσπαθεῖ νὰ καταδείξῃ πόσον ἐπισφαλεῖς εἶνε αἱ βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ διαλεκτικὴ. Πρὸς τοῦτο διαμφισβητεῖ τοὺς νόμους τῆς νοήσεως, οἱ ὅποιοι κέκτηνται κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἀξίαν μόνον διὰ τὸ πεπερασμένον, ὄχι δὲ καὶ διὰ τὸ ἄπειρον ὄν καὶ τὰς ὑπερβατικὰς ἀληθείας. Ὁ λόγος λ.χ. τῆς ἀντιφάσεως δὲν ἰσχύει ὡς πρὸς τὸν θεόν. Διὰ τοῦτο ἡ διαλεκτικὴ ὀφείλει νὰ εἶνε ἀπλῆ θεραπευτικὴ τῆς πίστεως, ὡς ἤδη ἠθέλεν ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Ἡ φιλοσοφία στερεῖται λοιπὸν αὐτοτελείας ἔναντι τῆς πίστεως, ὑπὸ τοὺς νόμους τῆς ὁποίας ὀφείλει νὰ τελῆ.

Μέσην τινὰ ὁδὸν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων πρὸς ἀλλήλας ροπῶν ἀκολουθεῖ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κανταβριγίας Λανφράνκ († 1089), ὅστις ἀποκρούων τὴν ὑπερτίμησιν τῆς διαλεκτικῆς, συνεπεῖα τῆς ὁποίας κλονίζεται τὸ κῦρος πάσης αὐθεντίας καὶ τὸ λογικὸν ὑψοῦται εἰς μοναδικὸν κανόνα, πειράται νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ἀ-

ξίαν τῆς διαλεκτικῆς καθ' ἑαυτὴν διὰ τῆς καταδείξεως τῶν ὑπηρεσιῶν τὰς ὁποίας προσφέρει εἰς τὴν θεολογίαν. Ἐφ' ὅσον δὲν ὑπερβαίνει τὰ προσήκοντα ὄρια καὶ ἐφ' ὅσον χρησιμοποιεῖται ὀρθῶς, συντελεῖ ὅ,τι πλεῖστον εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν καὶ τὴν στερέωσιν τῆς πίστεως. Πρὸς πίστωσιν δὲ τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου ἐπικαλεῖται τὸν Ἀυγουστίνον, ὅστις ἐτίμα μέγαν τὴν διαλεκτικὴν. Καὶ ὁ ἴδιος δὲ ποιεῖται πλουσίαν χρῆσιν αὐτῆς καὶ χαράσσει οὕτω τὴν ὁδόν, ἐπὶ τῆς ὁποίας κινουῦνται ὅλοι οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἀρχαίας Σχολαστικῆς.

Ἡ μεταξὺ διαλεκτικῶν καὶ ἀντιδιαλεκτικῶν ἔρις ἐπαναλαμβάνεται κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ὡς ἀγὼν τοῦ μυστικισμοῦ καὶ τῆς νοησιαρχίας, τοῦ θρησκευτικοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ λογικοῦ. Εἰσηγητὴς τοῦ μυστικισμοῦ τούτου τῶν μέσων αἰώνων ἐγένετο ὁ Βερνάρδος ὁ ἐκ Κλαιρβῶ (1091-1153), ὅστις δικαίως ὠνομάσθη ἡ θρησκευτικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι ἀποροφοῦσι παρ' αὐτῷ πάσας τὰς ἄλλας, κεντρικὴ ἀξία τῆς ψυχῆς του εἶνε ὁ θεός, ὅστις ἀπεκαλύφθη ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐπιστημονικῶν μεθόδων ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τῆς θρησκευτικῆς πίστεως αἰσθάνεται ὁ Βερνάρδος ὡς βεβήλωσιν αὐτῶν. Παρὰ ταῦτα δὲν εἶνε κατ' ἀρχὴν πολέμιος τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ μόνον τῆς ἀνεπιφυλάκτου καὶ ἀπεριορίστου χρησιμοποίησεως αὐτῆς ἐν τῇ θεολογίᾳ. Ὁ ἴδιος ποιεῖται χρῆσιν τῆς ἐπιστήμης καὶ πειρᾶται νὰ ἀνυψώσῃ τὸ θρησκευτικὸν βίωμα τοῦ μυστικοῦ εἰς θεωρίαν περὶ αὐτοῦ. Ἡ γνῶσις τῆς ἀληθείας συντελεῖται κατ' αὐτὸν ὑπὸ δύο μορφάς, τὴν παρατήρησιν καὶ τὴν θεωρίαν. Τὸ ὑψιστον αὐτῆς σημεῖον ἐπιτυγχάνει ἢ δευτέρα αὕτη ἐν τῇ ἐκστάσει, ἣτις σημαίνει τὴν εἴσοδον τοῦ καθαρῶν πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν φύσιν τοῦ θεοῦ ἢ τὴν κάθοδον τῆς θεότητος εἰς τὴν ψυχὴν. Δι' αὐτῆς γίνεται ὁ ἄνθρωπος κοινωνὸς τῆς θείας ζωῆς,

ἐνοῦται μετὰ τοῦ θεοῦ καὶ μετέχει τρόπον τινὰ τῆς θείας οὐσίας. Οὕτως ἀναλαμβάνει ὁ μέγας μυστικιστὴς τοῦ ΙΒ' αἰῶνος τὴν περὶ θεώσεως ἰδέαν τοῦ Ἐριγένους. Ἡ πρὸς τὰ ἔνδον τροπή, ἣτις χαρακτηρίζει τοὺς μυστικούς, συμβάλλει εἰς τὴν γένεσιν ἰσχυροῦ διαφέροντος πρὸς τὴν ψυχολογίαν. Ἄλλ' ἐκ τῶν ψυχολογικῶν προβλημάτων ἰδιαίτερας προσοχῆς ἀξιοῦται τὸ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως, ὅπερ ἀπασχολεῖ κατ' ἐξοχὴν καὶ τὸν Βερνάρδον. Τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν ἐκδέχεται ὡς ἐλευθερίαν τὸ μὲν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς δυστυχίας, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς ἀναγκαιότητος. Ἡ ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης ἐλευθερία ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἠθικῆς, δι' αὐτῆς δὲ διακρίνεται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ κτήνους.

Παρὰ τὸν Βερνάρδον ἀναφαίνονται καὶ ἄλλοι μυστικοὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, μεταξὺ τῶν ὁποίων διαπρέπουσιν οἱ Οὔγος καὶ Ριχάρδος, οἱ ἐκ τοῦ ἁγίου Βίκτωρος. Ὁ πρῶτος τούτων (1096-1141) διακρίνεται ἐπὶ τῷ καθολικῷ χαρακτῆρι τοῦ πνεύματος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν φίλον του Βερνάρδον, ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ὁποίου αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι ἀπορροφοῦσιν ὅλας τὰς λοιπὰς. Εἶνε συγχρόνως μυστικὸς καὶ σχολαστικὸς, ἄνθρωπος τῆς θρησκευτικῆς ἐσωτερικότητος καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἐν τῇ ἐπιστημολογίᾳ αὐτοῦ διακρίνει τὰς ἐπιστήμας: εἰς θεωρίαν (θεολογία, μαθηματική, φυσική), εἰς πράξιν (ἠθική, οἰκονομία, πολιτική), εἰς μηχανικὴν (αἱ ἐλεύθεραι τέχναι) καὶ εἰς λογικὴν. Τὰς θύραθεν ἐπιστήμας θεωρεῖ ὡς προπαιδείαν τῆς θεολογίας καὶ συνιστᾷ τὴν ἐνδελεχῆ αὐτῶν σπουδὴν. Ἐν τῇ γνωσιολογίᾳ ἀποδείκνυται ὁπαδὸς τῆς ἐμπειριοκρατίας, διδάσκων ὅτι ἢ κατ' αἴσθησιν ἀντίληψις ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς ἀφαιρέσεως, χωρὶς ὅμως νὰ ὑποτιμᾷ τὴν συνεργίαν τοῦ νοῦ. Πρὸς τὰς γνωσιολογικὰς ταύτας ἀρχὰς ἀνταποκρίνονται αἱ περὶ θεοῦ ἀποδείξεις τοῦ Οὔγου, πρὸς τὰς ὁποίας ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς ἐμπει-

ρίας, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν τέως ἐπικρατοῦσαν μέθο-
 δον. Ἐν τῇ ψυχῇ διακρίνει τρεῖς τρόπους γνωστικῆς ἐνερ-
 γείας, τὸν σαρκικὸν ὀφθαλμὸν, δι' οὗ γνωρίζομεν τὸν
 ἔξωτερικὸν κόσμον, τὸν λογικόν, δι' οὗ γινώσκομεν ἡμᾶς
 αὐτούς, καὶ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς θεωρίας, δι' οὗ θεωροῦ-
 μεν τὸν θεόν. Ἡ ἁμαρτία, ἐπισκοτίσασα τὸν τελευταῖον
 τοῦτον, κατέστησε τὴν πίστιν ἀναγκαίαν εἰς τὸν ἄνθρω-
 πον. Εἶνε δὲ ἡ πίστις βεβαιότης περὶ τοῦ ὑπεραισθητοῦ,
 στηριζομένη ἐπὶ τῆς βουλήσεως. Κατὰ ταῦτα, κατὰ τὸν
 τρόπον τῆς βεβαιότητος διαφέρει ἡ πίστις ἀπὸ τῆς γνώ-
 σεως. Ἡ μὲν βεβαιότης τῆς γνώσεως ἐρείδεται ἐπὶ τῆς
 παρουσίας τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, ἡ δὲ βεβαιότης τῆς
 πίστεως δημιουργεῖται μόνον διὰ τῆς βουλήσεως καὶ τοῦ
 συναισθήματος. Λέγων δὲ πίστιν ἐννοεῖ ὄχι τὸ περιεχό-
 μενον αὐτῆς, ἀλλὰ ὠρισμένην ἐν τῇ ψυχῇ λειτουργίαν,
 ὠρισμένον συναισθημα. Οὕτως ἡ περὶ πίστεως ἔννοια
 αὐτοῦ ὑπομιμνήσκει τὴν τοῦ Σλάϊερμάχερ.

Ὁ μαθητὴς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ριχάρδος († 1173) ἐξ-
 αἶρει ἔτι μᾶλλον τὴν σημασίαν τοῦ λογικοῦ καὶ διαλεκτι-
 κοῦ στοιχείου διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν θεολογίαν. Διὰ τοῦτο
 πειρᾶται νὰ διαφωτίσῃ τῇ βοηθείᾳ τῆς λογικῆς τὰ μυστή-
 ρια τῆς πίστεως καὶ ἀπαιτεῖ ἀποδεικτικούς λόγους τῆς ἀλη-
 θείας αὐτῶν, ὡς πρὸ αὐτοῦ ὁ Ἄνσελμος. Καὶ αὐτὸς ἐπίσης
 ἐπιζητεῖ ὅπως ὁ Οὐγος νὰ στηρίξῃ τὰς περὶ θεοῦ ἀποδεί-
 ξεις ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας. Ἀλλὰ συγχρόνως σύννοιδεν ὅτι τὰ
 θεῖα μυστήρια εἶνε ὡς πρὸς τὴν βαθυτέραν αὐτῶν φύσιν
 ἀκατάληπτα καὶ ἀνέκφραστα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων καταφαίνεται ἡ δια-
 φορά, ἣτις ὑφίσταται μεταξὺ σχολαστικῆς φιλοσοφίας
 καὶ μυστικισμοῦ. Ἐκείνη φέρει νοησιαρχικὸν χαρακτῆρα,
 ἐν τούτῳ ἐπικρατεῖ τὸ συναισθηματικὸν καὶ βουλευ-
 τικὸν στοιχεῖον. Ἐκεῖ ὑπερισχύει ἡ ὑπερατομικὴ καὶ

ψυχρά μέθοδος τῆς λογικῆς, ἔνταῦθα τὸ πᾶν εἶνε ἡ ζωντανὴ πνοὴ τοῦ προσωπικοῦ βίου.

Η ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΕΡΙΣ

Ὀλίγας δεκαετηρίδας πρότερον ἐκρήγνυται ἡ πολυθρόλητος περὶ τῶν γενικῶν ἐννοιῶν ἔρις, ἣτις ὁμοῦ μετὰ τῆς μεταξὺ διαλεκτικῶν καὶ ἀντιδιαλεκτικῶν ἔριδος παρέχει εἰς τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα τὴν ἰδιότυπον αὐτοῦ σφραγίδα, ἃν καὶ ὁ συνεπεία τοῦ προβλήματος τούτου ἐκκαυθεὶς ἀγὼν συνεχίζεται ὁπωσδήποτε καὶ κατὰ τοὺς ὕστερον χρόνους. Τὸ γνωσιολογικὸν τοῦτο πρόβλημα χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰῶνος τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ μόλις κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος μετατοπίζεται εἰς τὸ κέντρον τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεῦνης. Συνείδησιν αὐτοῦ ἔλαβον οἱ Σχολαστικοὶ διὰ τῆς Εἰσαγωγῆς τοῦ νεοπλατωνικοῦ Πορφυρίου, ἣτις εἶχε μεταφρασθῆ εἰς τὴν λατινικὴν ὑπὸ τοῦ Βοηθίου. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Πορφύριος καταλείπει ἄλυτον τὸ ζήτημα, ὅπερ ὁ ἴδιος θέτει, ἃν δηλαδὴ αἱ γενικαὶ ἐννοιαὶ, αἱ κατηγορίαι, τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη ὑπάρχουσι καθ' ἑαυτά, μόνον ἐν τῇ νοήσει ἡμῶν ἢ ἐν τοῖς πράγμασιν, ἐπιχειροῦσιν οἱ Σχολαστικοὶ νὰ ἀπαντήσωσιν εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα τοῦ νεοπλατωνικοῦ Πορφυρίου. Αἱ ἀπαντήσεις ὅμως αὐτῶν δὲν συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας, διακρινόμεναι εἰς τρεῖς κατευθύνσεις, ἀναλόγους πρὸς τὰ τρία ἐκεῖνα ἐρωτήματα. Κατὰ τὴν πρώτην αἱ γενικαὶ ἐννοιαὶ ὑφίστανται καθ' ἑαυτὰς καὶ πρὸ τῶν καθ' ἕκαστον ἀντικειμένων (*universalia ante rem*). Ἡ ἔποψις αὕτη, ἡ ὁποία τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς πλατωνικῆς γνωσιολογίας, καλεῖται ἄκρος ρεαλισμός. Ἡ δευτέρα λύσις τοῦ προβλήματος συνίσταται εἰς τοῦτο ὅτι τὰς γενικὰς ἐννοίας ἐκδέχονται, συμφώνως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὡς